

A „Matúra klasszikusok” könyvsorozat tipográfiai elemzése

Hamvai Kinga Rózsa*

**Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1117 Budapest, Pázmány P. sétány 1/a
(hamvai.kinga@gmail.com)*

Összefoglaló

A „Matúra klasszikusok” könyvsorozat elemzését végeztem el. A sorozat a magyar- és a világirodalom legnagyobb klasszikusait tartalmazza. A kötetek között érezhetők az egymásra utalások, az arculatuk nagyon hasonló, csak kevés különbség, vagy kivétel van a sorozatban. A könyvek nagyon hasznos segítséget nyújtanak a tanároknak, valamint a szöveggel először találkozó diákoknak egyaránt. A Szigeti veszedelem példáján mutatom be a sorozatot, de az egyes eltérő esetekre más példákat hozok.

Kulcsszavak: „Matúra klasszikusok”, sorozat, elemzés, arculat, szöveg

Abstract

I have analysed the „Matúra klasszikusok” book series. The series contains the greatest classics of the hungarian and the world literature. The volumes refer to each other, their aspects are very similar, there are only a few differences or exceptions in the series. The books help a lot to teachers and to the students, who read the texts firstly. I demonstrate the series by the reason of „Szigeti veszedelem”, but in some special cases I set other examples.

Keywords: „Matúra klasszikusok”, series, analysis, aspect, text

1. kép. A „Matúra klasszikusok” könyvsorozat kötetei. Fotó: Hamvai Karsa.

A „Matúra klasszikusok”

Az IKON Kiadó gondozásában 1992-ben megjelent matúra klasszikusok című könyvsorozatról készítek (tipográfiai) elemzést. A sorozat a magyar és a külföldi szépirodalom műveit tartalmazza. A könyvek segítséget nyújtanak az érettségi előtt álló fiataloknak és a téma iránt komolyabban érdeklődőknek. A kötetek az adott szöveg teljes, gondozott formáját tartalmazzák, tárgyi és szómagyarázatokkal, értelmező kérdésekkel ellátva, és az egyes részek végén összefoglalók és táblázatok könnyítik meg a mű feldolgozását. Megtalálható bennük a szerző életrajzának a vázlatát, a mű keletkezéstörténetét, az értelmezési lehetőségeit, fekete-fehér illusztrációkat valamint a bibliográfiát. Egy-egy kötet elolvasásával már átfogó képet kaphatunk az adott korszakról. A sorozatot Szörényi László szerkesztette. A sorozatot

a 10. kötet: Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem című műve alapján fogom bemutatni.

A kötetek borítása

A köteteket kívülről nem keménykötés fedi. A borító minden kötet esetében más-más színű (van köztük sárga pl. Jókai Mór: Asszonyt kísér – Istent kísért, rózsaszín pl. Kosztolányi Dezső: Édes Anna, kék pl. Katona József: Bánk Bán, lila pl. Voltaire: Candide, zöld pl. Alekszandr Puskin: Jevgenyij Anyegin...), de ezen kívül egységes (1. kép). Szerepel rajta a matúra-klasszikusok emblémája, középen nagy, fehér betűkkel, a mű címe (Szigeti veszedelem), alatta ez a felirat: „teljes, gondozott szöveg”. Még lejjebb a szerző neve (Zrínyi Miklós), portréja és a mű keletkezésének a dátuma (1651) van feltüntetve. A borító jobb oldalán pedig a szerző kézirata látható. A könyv törzsén a szerző neve, a mű címe, a „matúra klasszikusok” felirat valamint a kötet sorszáma (10) található. A könyv hátlapján bal felső sarokban fel van tüntetve az ár (260,- Ft). Felül a „matúra – amit tudni kell” szlogen olvasható nagyméretű, nyújtott kisbetűkkel. Alatta a szerző neve, a mű címe. Lejjebb pontokba van szedve, hogy mi jellemzi a sorozatot. Fel van sorolva néhány a sorozatban eddig megjelent művek közül valamint az előkészületben lévő művek. A hátlap legfeltűnőbb részén, kiemelve, egy idézet olvasható, amelyben egy másik ismert szerző, vagy kritikus (Arany János, más esetekben pl. Kölcsey Ferenc, Goethe, Babits Mihály...) dicséri a művet. Megjelenik a kiadó emblémája is, és egy jelzés - sárga háttér előtt: „kidolgozott érettségi tétel puskával...” (2. kép) Ez arra utal, hogy a könyv tartalmaz egy hozzá tartozó könyvjelzőt, amelyen a szerző életrajza, és a mű rövid összefoglalása olvasható.

2. kép. A Szigeti veszedelem előlapja, törzse és hátlapja. Fotó: Hamvai Karsa.

A könyvek első oldalán tartalomjegyzék található. Utána a szerző életrajzáról olvashatunk röviden, majd a műfaj történetéről, a mű keletkezéstörténetéről, kompozíciójáról. Esetleg le van írva egy „vezérfonal a mű elemzéséhez”, és a szereplők rövid jellemzése. Ezután kezdődik maga a mű. A könyv végén néhány oldal a mű utóéletével foglalkozik. A bibliográfia zárja a könyvet, a legutolsó oldalon találhatóak a kiadói információk (főszerkesztő, művészeti vezető, kiadói szerkesztő, könyvtervező, képszerkesztő, a szöveg gondozója...).

A sorozat arculata

A könyvek belseje azonban nem színes. Vékony, fehér papírra van nyomtatva a fekete szöveg. Normál, 12-es betűtípussal íródott a szöveg. A képaláírások és az értelmező kérdések kurziváltak. A megmagyarázandó szavak fettelve vannak. Az egyéb lapszéli magyarázó szövegek szürke háttér elé vannak nyomtatva. A számok normál állószámok, az oldalszámok félkövérek. A címhierarchia a következő: a főcím van a legmagasabban, a legnagyobb betűtípussal szedve és nagykapitális, ritkított (Obsidionis szigetianae). Kisebb betűtípussal van írva az énekek címe (más esetekben fejezetek, felvonások stb.) pl. Pars prima (A Szigeti veszedelem első éneke)

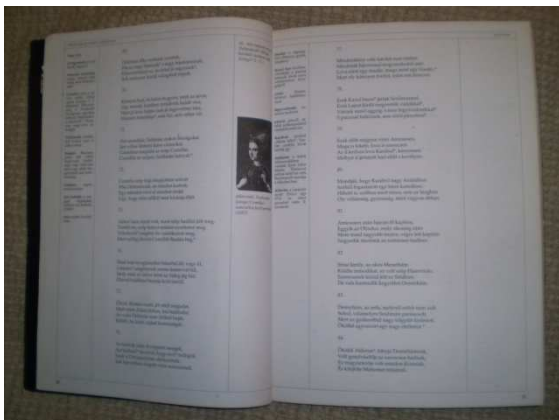
Egy-egy oldal kinézete

Egy átlagos oldal elrendezése a következő (3. kép): középen található a mű, ennek két oldalán margó van. A bal oldali margón lábjegyzet van, azokat a szavakat magyarázza meg, melyeket a szövegben csillaggal jelöltek. Ezek a szavak általában régiesek vagy személynevek (pl. fegyverderék: lemezes mellvért). A jobb oldali margó szélesebb. Itt értelmező kérdések vannak (pl. 10. Mit tudunk meg itt Delimánról?), valamint fekete-fehér képeket, melyek a művet illusztrálják, vagy utalnak rá valamilyen módon (pl. Szulejmán lányát ábrázolja). A képek alatt olvasható, hogy kit ábrázol, hogy kinek a műve és a dátum [pl. Mihrimáh, Szulejmán leánya (Cumilla) – ismeretlen festő portréja (1697)]. Az egész oldal vékony vonallal van keretezve. Az előfej bal oldalán a szerző neve és a mű címe van feltüntetve (jelen esetben: Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem), jobb oldalon pedig az, hogy a mű melyik részénél van épp nyitva a könyv (Első ének). Az oldalszám bal

A könyvek tartalma

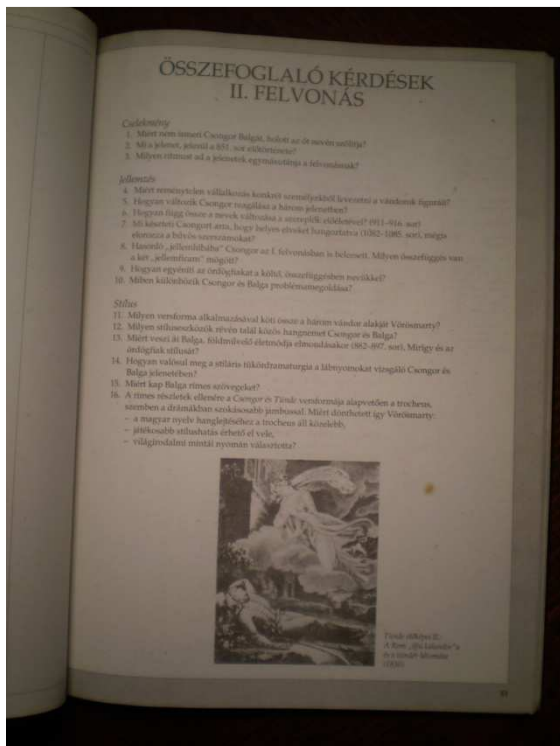
TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER
Hamvai Kinga: A „Matúra klasszikusok” könyvsorozat tipográfiai elemzése

oldalán a bal, jobb oldalon pedig a jobb alsó sarokban van.

3. kép. A Szigeti veszedelem 30. és 31. oldala. Fotó: Hamvai Karsa

Azokon a részekén, ahol a mű egy tartalmi egysége véget ér, összefoglaló kérdések vannak a jobb oldali margón (pl. 1. Kettős vezércsere zajlik le a töröknél. Milyen kihatása van ennek az eposzi cselekményre?). A Szigeti veszedelem ebben eltér a sorozat más köteteitől. Pl. a sorozat 6. kötetében, Vörösmarty Mihály Csongor és Tünde c. művében a felvonásokat lezáró összefoglaló kérdéseknek egy egész oldal van szentelve (4. kép). Ennek valószínűleg az, az oka, hogy a Szigeti veszedelemben tizenöt ének van, míg a Csongor és Tündében öt felvonás, és ezek hosszabbak.

4. kép. A Csongor és Tünde 2. felvonásának összefoglaló kérdései. Fotó: Hamvai Karsa.

Néha a szöveg csak az oldal feléig tart, alul pedig egy nagyobb méretű kép van. A könyvek első oldalain (ahol pl. az életrajzi vázlat van) nincs margó, és nincs élőfej. A szöveg két hasábos.

Sok kép teszi változatossá az oldal kinézetét. A Szigeti veszedelemben 86, a Csongor és Tündében 64, a Tartuffe-ben 70, a Bánk Bánban 82 illusztráció van, tehát a sorozat kötetei más könyvekhez viszonyítva sok képet tartalmaznak. Ezek általában a szerzőt (A költő Zrínyi Miklós ifjúkori arcképe), a szerző családját (A Zrínyi család címere), a szerző kézírását (Zrínyi saját kezű javítása a Syrena kéziratán), az adott mű korábbi kiadásainak borítóját (Az 1651-es bécsi kiadás belső címdala), a kortársakat ábrázolják (T. Tasso – J. Bassano festménye), a történetet illusztrálják (Szigetvár ostroma 1566-ban), vagy fotók a mű színpadi előadásairól (pl. Az ember tragédiája c. kötetben: Jelenetek az egyiptomi színből 1937-ben Hamburgban), vagy megfilmesítésről (pl. a Hamlet c. kötetben: Hamlet Franco Zeffirelli 1990-ben készült Hamlet c. filmjében). Némelyik irodalmi mű nagyon divatos volt a képzőművészetben, ezért sok illusztrációja készült. Ilyen pl. Goethe Faust c. műve. Ennek egyes jeleneteit ábrázolta E. Delacroix, Rembrandt, Liezen-Mayer Sándor, Runge és E. Barlach. Előfordul, hogy a képek egy egész oldalt elfoglalnak, de gyakoribb, hogy a jobb oldali margón vagy az oldal alján vannak.

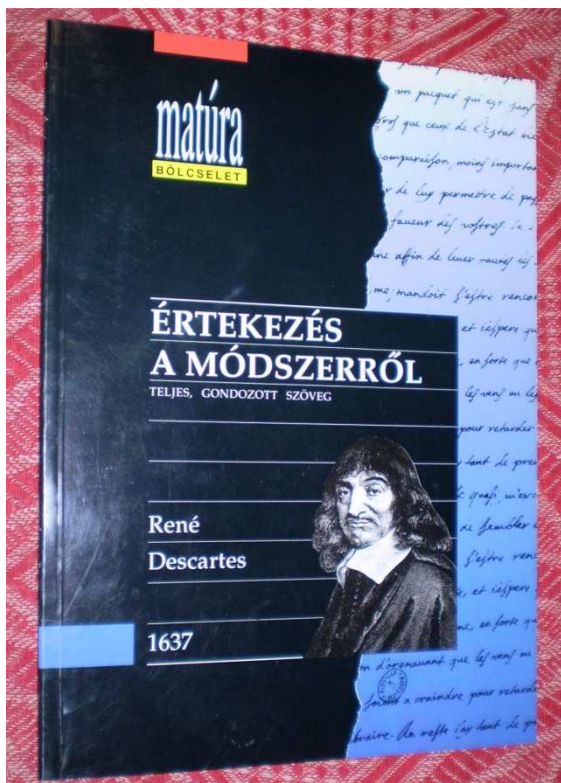
A szövegek jelentései

A szövegek összképe rendezett, precíz, a tipográfus nem játszik a betűkkel, mint formákkal. Ez konzervatívizmusra utal, hiszen a sorozat tanulási segítségnek készült, és így nem vonja el semmi az olvasó figyelmét a tárgyról. Az, hogy a törzsszöveg közepén van, segít összpontosítani. Valószínűleg a színek hiánya is ezt a célt szolgálja (a gazdasági ok mellett). A borítók élénk színei kifejezik, hogy a sorozat fiataloknak készült. Érdekes, mintha ellentmondás lenne a könyvek külseje és belseje által képviselt szellemiség között.

Intertextualitás

A sorozat kötetei közt szoros kapcsolat van. A borítók hátlapjain pl. a sorozat többi kötetéről található felsorolás, tehát utalnak egymásra. Nagyon egységes a könyvek szerkezeti felépítése, két kötetet lapozva könnyen felismerhető, hogy ugyanannak a sorozatnak a részei. A borítókról

pedig első ránézésre megállapítható, hogy a könyvek összetartoznak. A kötetek a mű korábbi illetve külföldi kiadásaira is utalnak, úgy, hogy megjelenítik a képüket. A „Matúra klasszikusok” sorozat az IKON Kiadó általános arculatába is jól illeszkedik. Összevetve a „Matúra bölcelet” sorozattal (5. kép) sok hasonlóság fedezhető fel. Mindkét sorozat művészeti vezetője Kemény Zoltán, a kiadói szerkesztője pedig Barabás Terézia. Ez a sorozat is 1992-ben jelent meg. Belülről, az oldalakon a szövegek és képek elrendezési elvében azonos a két sorozat. Ami a külső megjelenést illeti, a borítók is hasonlítanak, de a bölceleti sorozat színei sokkal komorabbak és komolyabbak, hiszen filozófiai, nehezebben befogadható szövegeket tartalmaznak.

5. kép. A „Matúra bölcelet” sorozat első kötete - René Descartes Értékezés a módszerről c. műve. A szerző fotója

A design adja el a könyveket?

Ezek a könyvek ma divatosnak, modernnek számítanak. Kívülről figyelemfelkeltőek, azt sugallják a borítók színei, hogy nem unalmas, száraz szöveget tartalmaznak. Lehetséges, hogy a közömbös, hozzá nem értő vásárlónak csupán a design adja el. A fiatalok szívesen vásárolnak ilyen könyveket. Ráadásul a könyv vékony borítása és vékony lapjai (füzetjellege) is egyfajta könnyedséget sugároz (és a szó szoros értelmében

is könnyűek ezek a könyvek), ez is hozzájárul a fiatalos stílushoz. Belülről a forma letisztult, átlátható, a tartalom pedig világos. Könnyen olvasható a mű szövege, mert a lap sokkal szélesebb, mint egy sor a műben, és a szöveg szélétől távol vannak a margók, ezért semmi nem zavarja szemünket az olvasásban. Elváltási hiba nem jellemzi a könyveket, de gyakoriak a fattyúsorok.

A tipográfia tudat alatt hat az olvasóra

A szöveg elrendezése nagyon pontos, precíz. Ennek köszönhetően az olvasó elhiszi, komolyabban veszi, tudományosabban tekint arra, amit olvas. A sok kép pedig megmozgatja az emberek fantáziáját, segít elképzelni az olvasottakat. Ugyanakkor a képek befolyásolják is a befogadó gondolkodását. Ha lát egy képet az egyik szereplőről, mielőtt olvasná a művet, akkor olvasás közben ez a kép fog megjelenni az elméjében.

Másodlagos jelentések

Amikor az olvasó ránéz egy oldalra, rögtön látja, hogy milyen sok a szöveghez fűzött magyarázat, értelmezés. Ez azt az érzést váltja ki, hogy komoly, nagy hagyományú szöveggel van dolga, ezért odafigyelve, igazán koncentrálni fog olvasni, mert tudja, hogy nehezen érthető, értelmezhető. Ugyanakkor az is rögtön feltűnik az olvasónak, ha a mű verses formában íródott. Ezért azt várja, hogy a szövegben valami könnyedség, dallamosság lesz, vagy esetleg gyorsabban is olvasható. Az is előfordulhat, hogy az olvasó első ránézésre megijed a műtől. Látja a sok jegyzetet a margón, és úgy dönt, ezeket nem fogja végigolvasni. Ez a sok magyarázat egyrészt nagyon hasznos, mert segít jobban megérteni a szöveget, a korabeli szokásokat (pl. a Jevgenyij Anyéginban: Felöltve legszebb ruhája... – Tatjana feszült várakozásáról árulkodó megfigyelés, hiszen a hölgyek általában ebédhez szoktak először felöltözni, ugyanis a cél előtt hordott otthoni viselet nem számított öltözetnek.), szófordulatokat, a szerző szándékát egy-egy furcsa megszólalásban, egy-egy utalást a kor híres embereire, akiket ma már általában nem ismerünk; másrészt zavarja a lineáris olvasást, ha folyton ugrálnia kell a szemünknek, ez akadályozza az irodalmi élmény igazi élvezetét.

Az eltérések

TIPOGRÁFIAI DIÁKKONFERENCIA 2009. DECEMBER
Hamvai Kinga: A „Matúra klasszikusok” könyvsorozat tipográfiai elemzése

A „Matúra klasszikusok” könyvsorozatot, mint már fentebb említettem, Szörényi László szerkesztette. Ezért olyan egységesek a kötetek, a szerkesztési elvük, a formájuk és a külső megjelenésük tekintetében. Azonban vannak különbségek is.

A sorozat egyes világirodalmi darabjai kétnyelvű kiadásban jelentek meg, ilyen pl. Lev Tolsztoj Ivan Iljics halála c. műve. Ebben a kötetben először magyarul olvasható a szöveg, majd orosz nyelven. Ennek a formája eltér az eddig tárgyalt formai jellegzetességektől, pl. nincs két oldalon margó, csak az oldal külső részén, és kevesebb a magyarázó jegyzet. Mégis utal a sorozatra a borítója, az oldalak keretezése stb. William Shakespeare Hamlet c. drámája is kétnyelvű kiadásként jelent meg. Ebben a kötetben azonban (az Ivan Iljics halálával ellentétben) minden második (bal) oldalon az eredeti angol szöveg szerepel, mellette a jobb oldalakon a magyar. Az Ivan Iljics halálára, és a Hamletre is igaz, hogy a lapszéli magyarázatok illetve az értelmező kérdések csak magyarul szerepelnek.

Abból a szempontból sem teljesen egységes a sorozat, hogy egyes kötetekben nem csak egy mű szerepel, hanem egy szerző több műve, pl. a 16. számú kötet tartalmazza Szophoklész Antigoné c. és Oedipus király c. drámáját is. A 11. számú kötetben pedig Petőfi Sándor két műve található: A helység kalapácsa és Az apostol.